

CZU: 81'22

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5802908>

DELIMITĂRI CONCEPTUALE ȘI ACCEPȚIUNI LINGVISTICE CONSACRATE PRIVIND TERMENUL *PRAGMATICĂ*

Mihaela ENI

Universitatea de Stat din Moldova

Pragmatica este o știință relativ tânără, care de-a lungul timpului a fost studiată din diverse perspective, generând mai multe interpretări și discuții în rândul cercetătorilor. Cu toate acestea, fundamentul teoretic al disciplinei rămâne în continuare deschis pentru completări și studii. Chiar dacă avem definiții consacrate termenului „pragmatică”, unii cercetători susțin că nu putem vorbi despre o pragmatică la general, ci despre pragmatici; astfel, delimităm între o *pragmatică lingvistică* și una *logică*. Cea lingvistică, la rândul ei, poate fi divizată într-o *pragmatică a enunțării* și una a *conversației*. Astfel, în articolul dat abordăm conceptul de pragmatică (definiții, interpretări) și stabilirea legăturii acestei discipline cu lingvistica.

Cuvinte-cheie: *pragmatică, lingvistică, comunicare, acte de limbaj, interlocutori, context, discurs.*

CONCEPTUAL DELIMITATION AND LINGUISTIC CONSECRATED ACCEPTATION ABOUT *PRAGMATICS*

Pragmatics is a relatively young science, which over time has been studied from various perspectives, generating many interpretations and discussions among researchers. However, the theoretical foundation of the discipline remains open for completion and study. Even if we have established definitions of the term pragmatics, there are opinions of some researchers, as we cannot talk about a pragmatics in general, but about pragmatics, thus, we delimit between a linguistic pragmatics and a logical one. Linguistics, in turn, can be divided into a pragmatics of utterance and conversation. Thus, in this article we approach the concept of pragmatics (definitions, interpretations) and establishment of the connection of this discipline with linguistics.

Keywords: *pragmatics, linguistics, communication, language acts, interlocutors, context, discourse.*

Introducere

Originile pragmaticii se află, fără îndoială, în filosofia greacă, faza inițială a pragmaticii fiind *retorica*. Grecia era un mediu favorabil pentru exprimarea publică, retorica dezvoltându-se ca disciplină era, în viziunea lui Aristotel, un corpus de mijloace tehnice cu scopul de a persuadea auditoriul și/sau a obține câștigul într-o cauză. Mai târziu, interesul pentru pragmatică se va găsi tot în filosofie la Im.Kant, Ch.Peirce ș.a. Cu timpul, exprimării publice i s-a acordat mai puțină semnificație, punându-se accent pe textele scrise. Din secolul al XX-lea discursul a devenit obiectul de studiu al tuturor disciplinelor socioumanistice, de aici începe să apară interesul pentru studierea pragmaticii și pentru stabilirea obiectului său de studiu. În 1962, J.Austin afirmă în lucrarea sa (*How to do things with words*) că termenul *pragmatică* provine de la grecescul *pragmatikos* (care se referă la acțiune), iar pragmatica este știința care studiază limbajul din punctul de vedere al relației dintre semne și utilizatori sau raporturile dintre simboluri, semnificația lor și persoanele care le utilizează. Înscrisă, din punct de vedere istoric, în câmpul semanticii (știința semnelor) și în cel al lingvisticii (centrată pe cod), pragmatica își structurează domeniul pe „actul de limbaj” [1, p.86]. După definirea pragmaticii de către J.Austin apar diverse interpretări ale cercetătorilor privind definirea termenului și receptarea acesteia ca disciplină de studiu. Toate studiile realizate de cercetători sunt rezultatele propriilor interpretări, dar de-a lungul timpului disciplina nu s-a fundamentat teoretic, fapt menționat încă de marele lingvist Eugen Coșeriu. Pragmatica este privită în continuare ca o disciplină tânără, cu vaste posibilități de dezvoltare. Unii cercetători vorbesc de pragmatică, alții de pragmatici, considerent din care în studiul respectiv ne propunem să analizăm opiniile mai multor cercetători consacrați privind statutul teoretic al pragmaticii, definirea acesteia, obiectul său de studiu, delimitările conceptuale, interpretările disciplinei și relația ei cu lingvistica.

Aspecte teoretice ale pragmaticii. Delimitări conceptuale

Apariția pragmaticii ca disciplină, consideră unii cercetători, a avut loc în 1955 la Harvard, când la conferințele William James a fost introdusă noțiunea de *act de limbaj*; pe de altă parte, se consideră că aceasta a apărut mai devreme, în 1938, când cercetătorul Charles William Morris a făcut o delimitare în cadrul semioticii divizând trei direcții: *semantica, sintaxa și pragmatica*. În cadrul triunghiului semiotic al lui

Ch.Morris, *pragmatica*, care studiază relația semnelor cu cei care le folosesc, se opune, pe de o parte, semanticii (relația semnelor cu obiectele), iar, pe de alta, sintaxei (relația dintre semne) [2]. Ulterior, ea se dezvoltă în prelungirea actelor de vorbire a lui J.Austin, considerații asupra limbii ca acțiune, asupra argumentării și asupra genurilor de discurs. Însă, unii cercetători sunt de părere că inițiatorul curentului filosofic pragmatist este filosoful și matematicianul american Charles S. Peirce [apud 3, p.20], iar ideile sale, cunoscute abia după editarea operei în anii '30 ai secolului XX, sunt preluate deja de Ch.Morris.

În lucrarea *Introducere în pragmatică*, cercetătoarea Elena Dragoș menționează că principalele reușite cu privire la pragmatică ale lui Ch.Morris sunt următoarele:

a) conceptele pragmatice: *interpretul, interpretantul, convenția* (aplicată la semne), *a lua în considerare* (ca funcție a semnelor), *a verifica, a înțelege*;

b) noțiunea de *lege pragmatică* care acționează în orice component (semantic și sintactic, bineînțeles, și în cel pragmatic) e diferită de regula pragmatică specifică ce exprimă diverse condiții care trebuie îndeplinite de interpreți pentru ca funcționarea unor sintagme să-și atingă scopul (ordine, aprecieri, interjecții etc.) [4, p.46].

Divizarea făcută de Charles Morris este considerată de Umberto Eco artificială, considerând că pragmatica și semantica sunt discipline complementare. La această idee aderă și cercetătoarea Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, care susține că pragmatica este domeniul complementar semanticii, al cărui obiect îl constituie contribuția contextului la procesul de semnificare prin limbaj. În legătură cu acest fenomen s-a pronunțat și marele lingvist Eugeniu Coșeriu, care consideră, la fel, că sintaxa, semantica și pragmatica nu trebuie tratate independent una de alta. Faptul dat a și influențat, probabil, abordarea pragmatice de către marele lingvist, care afirma că pragmatica în genere nu s-a constituit încă, dar urmează să se constituie. În studiile sale de lingvistică a textului Eugeniu Coșeriu a recunoscut importanța unor concepte de bază din sfera cercetărilor pragmatice. Reproșul pe care l-a adus savantul pragmatice vizează fundamentarea teoretică a acesteia (Coșeriu interv., 1990: 166, *apud* 5, p.516).

Domeniul pragmatice devine unul interesant și cercetat de numeroși lingviști cu opinii diverse și uneori chiar controversate în privința definiției termenului de pragmatică, la general, și determinării obiectului său de studiu. Încercând să reducă câmpul vast de cercetări la tema dată, autorii O.Ducrot și J.M. Schaeffer propun în *Noul Dicționar Enciclopedic al Științelor Limbajului* două modele de pragmatică:

Pragmatica care studiază tot ceea ce, în sensul unui enunț, ține de situația în care e folosit enunțul și nu doar de structura lingvistică a frazei utilizate. Este pragmatica în care enunțul e influențat de context ce adaugă noi informații, nu neapărat lingvistice, la cele deja spuse.

Pragmatica se ocupă de efectul vorbirii asupra situației. Astfel, enunțul lingvistic, pe lângă informația pe care o furnizează, dă seamă și de raporturile instituite între vorbitor și participanții la discuție [6, p.89].

Conform studiilor și analizelor efectuate, s-a stabilit că pragmatica este privită și interpretată diferit, și anume: pragmatica este văzută ca o disciplină semiotică tânără (alături de sintaxă și semantică); ca un domeniu de intersecție al cercetărilor filosofice, logice, lingvistice, științelor cognitive și inteligenței artificiale; ca un domeniu focalizând în sine diverse perspective (filosofia limbajului, lingvistica textului, retorica, arta conversațională, semiotica, sociologia, psihologia ș.a.).

Din momentul consolidării disciplinei apar diferite studii ale cercetătorilor în privința pragmatice; aceștia au stabilit că nu putem vorbi de o pragmatică în genere, dar de pragmatice. Cercetătorul I.Cârâc delimitează o *pragmatică lingvistică* și una *logică*. Cea lingvistică, la rândul ei, poate fi divizată în *pragmatica enunțării* și *pragmatica conversației*. Se distinge între o pragmatică radicală nonvericondițională (J.Moeschler și A.Reboul), o pragmatică cognitivă vericondițională (D.Sperber și D.Wilson), o pragmatică integrată (J.C. Ascombe și O.Ducrot) [7]. În partea europeană Emil Benveniste este cel care a abordat conceptul central al *pragmatice lingvistice* – enunțarea, introducând noi viziuni și concepții. Pe continentul american pragmatica rămâne o componentă a semiotice. În spațiul românesc, cercetătorii la fel abordează divers conceptul pragmatice. Cercetătoarea Liliana Ionescu-Ruxăndoiu afirmă următoarele: condițiile concrete în care are loc comunicarea afectează atât producerea, cât și receptarea enunțurilor. Modul în care aceste condiții acționează la polul emiterii și cel al receptării, ca și efectele lor asupra structurii enunțurilor și a comunicării, în ansamblu, constituie obiectul pragmatice.

După cum am menționat, pragmatica este tratată din trei perspective. Intenționăm în acest articol să examinăm legătura stabilită între pragmatică și lingvistică. Aici specialiștii în domeniu expun opinii diverse și chiar contradictorii. Pe de o parte, pragmatica este prezentată ca o știință aparte, ca o ramură a științelor limbajului care, conform Noului Dicționar Enciclopedic al Științelor Limbajului, ar trebui să se regăsească

printre domeniile psiholingvistică, poetică, retorică, semiotică, filosofia limbajului. Pe de altă parte, ea este concepută ca o parte a lingvisticii, fiind văzută ca un compartiment, o ramură a lingvisticii, cum ar fi lexicul și sintaxa. Astfel, începând cu anii '70 ai sec.XX apare o nouă disciplină lingvistică – pragmatica lingvistică. Apărută ca rezultat al influenței studiilor de filosofia limbajului asupra lingvisticii, pragmatica lingvistică reprezintă o nouă mișcare de idei din sfera cercetării lingvistice orientată spre dimensiunea comunicativă a limbajului, delimitându-se astfel de studiul sintactic și semantic al limbajului. Odată cu instalarea pragmaticii, în lingvistică s-a produs o trecere de la o concepție statică (limbajul văzut în calitate de cod) la una dinamică (limbajul utilizat în schimburi comunicaționale concrete) [8, p.21].

F. de Saussure, în lucrarea *Teoria semnului lingvistic* [apud 9, p.88], prezintă trei perspective de încadrare a pragmaticii în lingvistică:

- o perspectivă sintactică ce relevă relația dintre semne;
- o perspectivă semantică ce relevă relația dintre semn și obiectul desemnat;
- o perspectivă pragmatică ce relevă relația dintre semn și cel care îl vehiculează.

În cercetările cu privire la pragmatică realizate de Peter Ernst, acesta menționează că:

1. Pragmatica lingvistică este disciplina care studiază acțiunile umane prin limbaj, fiind ca atare parte a pragmaticii (disciplină care studiază acțiunile umane);
2. Pragmatica = Sensul – Condiție de adevăr;
3. Pragmatica lingvistică este disciplina care studiază legăturile de tip gramatical dintre enunțuri și contextul lor, care se manifestă atât în structura gramaticală, cât și în situațiile reale de comunicare.

Cercetătorul vede pragmatica ca o teorie a actelor de limbaj. Aspectul pragmatic nu pune accentul pe structura limbajului, dar pe utilizarea lui în procesul de comunicare. Astfel, menționăm că elementul esențial al interacțiunii verbale este actul de vorbire, care este și conceptul de bază al pragmaticii lingvistice. Astfel, unități semnificative ale limbii sunt considerate enunțurile. Enunțurile reprezintă unitățile sintactice minime folosite pentru realizarea actelor de limbaj. Noțiunea de act de limbaj a fost introdusă, după cum am menționat, de J.Austin, teoria sa fiind dezvoltată de succesorul său, J.Searle, care a constatat că, de fapt, posibilitățile reale de a folosi limba în acțiune sunt limitate. Cercetătorul identifică cinci astfel de posibilități, și anume:

- 1) putem spune celorlalți cum sunt lucrurile;
- 2) îi putem determina pe alții să facă anumite lucruri;
- 3) ne putem angaja noi înșine să facem anumite lucruri;
- 4) putem exprima propriile sentimente și aptitudini;
- 5) putem schimba realitatea prin anumite fraze [10, p.44-45].

Pornindu-se de la aceste posibilități, au fost identificate sute de acte de vorbire, au fost operate zeci de clasificări și descrieri, au fost aduse mii și mii de exemple ilustrative, s-a actualizat un număr impresionant de interpretări, astfel încât teoria actelor de vorbire s-a constituit ca un domeniu important al pragmaticii și a evoluat prin contribuția notabilă a mai multor cercetători.

Robert Stalnaker vede pragmatica ca o știință formală, care ar avea ca sarcini:

- definirea actelor de limbaj interesante (acte ilocuționare);
- caracterizarea trăsăturilor contextului în care s-au proferat actele și determinarea influenței contextului asupra propoziției/actului.

Un program care pune ordine în pragmatică i se datorează lui B.Hansson, care dezvoltă pragmatica cu trei grade:

- studiul simbolurilor indexicale;
- studiul legăturii propoziției pronunțate cu fraza;
- studiul actelor de limbaj.

O altă tratare a pragmaticii o găsim la Magda-Margareta Manu [11, p.9], care vorbește despre o pragmatică interculturală ce include viziunea psihologică, sociologică și etnolingvistică asupra fenomenului lingvistic și care consideră „pragmalingvistica” drept „o teorie a competenței și performanței comunicative”, reunind teoria actelor de limbaj, teorii ale interacțiunii verbale, teoria competenței comunicative și teoria politeții verbale. Elementul unificator îl constituie conceptul de „act lingvistic”, pragmatica fiind, astfel, studiul actelor lingvistice în fluxul convențional.

Analizând cercetările pragmatice în ansamblu, observăm o unitate în ceea ce privește predilecția acestora pentru analiza vorbirii în act, a discursului sau dialogului. Aceste aspecte de bază ale studiului limbajului sunt discutate prin relaționarea pragmaticii cu alte discipline, în funcție de interesul pentru o anumită teorie sau un

anumit tip de pragmatică. Astfel, există un număr impunător de lucrări care studiază faptele de limbaj prin raportarea la disciplina pragmaticii cu gramatica (Schlieban-Lange 1974, Cutting 2008), cu teoria enunțării (Kerbrat-Orecchioni 1995, Reboul/Moeschler 2001, 2010), cu teoria argumentării (Anscombe/Ducrot 1996), cu lingvistica textului (Adam 2005), cu gramatica transfrastică (Stati 1990), cu semantica (Recanati 2010) etc. [apud 4 p.513-514]. Pragmatica, după cum a fost proiectată în 1938, s-a constituit ca un domeniu al interdisciplinarității, stabilind în primul rând punți de legătură cu sintaxa și semantica. Fiind un domeniu al interdisciplinarității, pragmatica, spre deosebire de alte discipline ale limbajului, a produs discuții și interpretări privind definirea și obiectul propriu de cercetare.

În plan general științific, pragmatica este prezentată, de cele mai multe ori, fie ca „o disciplină semiotică tânără, bogată, cu frontiere vagi și mobile”, fie ca „un domeniu de intersecție al cercetărilor din filosofie, logică, lingvistică, științele cognitive și inteligența artificială” [12, p.103], iar pragmatica lingvistică fiind un domeniu în plină expansiune, însumând un număr impunător de studii. Cu toate acestea, statutul ei rămâne în continuare controversat, cercetătorii fiind departe de a ajunge la un consens în ce privește delimitarea ei ca domeniu de cercetare distinctă.

Concluzii

În concluzie, putem menționa că printre problemele care împiedică clarificarea statutului de disciplină științifică al pragmaticii se numără: o proveniență care se datorează unor surse diferite, un vast ansamblu de „teorii” combinate sub numele de pragmatică și un spectru foarte larg de probleme abordate. Astfel, diversitatea teoretică, metodologică și terminologică extremă prin care se caracterizează pragmatica reprezintă un obstacol serios în identificarea unei teorii generale a pragmaticii. Cercetătorii împărtășesc opinii diverse și contradictorii în privința pragmaticii lingvistice. În urma cercetărilor și analizei teoretice a subiectului abordat, putem menționa că pragmatica lingvistică este în proces de dezvoltare, ea s-a impus ca o disciplină recunoscută, dar asupra căreia mai au loc discuții și interpretări.

Referințe:

1. AUSTIN, J.L. How to do things with words. Oxford: Clarendon Press, 1962. Apud: CULEA, U. Importanța pragmaticii pentru producerea limbajului în contexte sociale. În: *Revista de științe socioumane* (Chișinău), 2018, nr.3(40), p.85-91.
2. ENI, M. Linguistic pragmatics – theoretical aspects. In: *Yesterday's heritage – implications for the development of tomorrow's sustainable society*. Ediția a III-a, 11-12 februarie 2021, Chișinău, p.101-102.
3. BĂRBUȚĂ, I. Statutul teoretic al pragmaticii lingvistice. În: *Filologia modernă: Realizări și perspective în context european*. Ediția 8, 16-17 octombrie 2014. Chișinău, Institutul de Filologie, 2015, p.20-25. [Disponibil din 2018 în IBN: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20-25_2.pdf] [Accesat: 05.02.2021]
4. DRAGOȘ, E. *Introducere în pragmatică*. Cluj: Casa Cărții de Știință, 2000.
5. ROBU, A.-M. *Utilitatea conceptelor lingvisticii integrale a textului pentru pragmatică*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013. Disponibil: <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V3610/pdf> [Accesat: 08.02.2021]
6. DUCROT, O., SCHAEFFER, J.M. *Noul Dicționar Enciclopedic al Științelor Limbajului*. București: Babei, 1996, p.530.
7. PĂDURARU, C. *Eugeniu Coșeriu: Contribuții la pragmatica lingvistică*. Iași: Lumen, 2009, p.135.
8. LOHISSE, J. *Comunicarea: de la transmiterea mecanică la interacțiune*. Iași: Polirom, 2002. Apud: BĂRBUȚĂ, I. Statutul teoretic al pragmaticii lingvistice.
9. Apud: CULEA, U. Importanța pragmaticii pentru producerea limbajului în contexte sociale. În: *Revista de științe socioumane* (Chișinău), 2018, nr.3(40), p.85-91.
10. SEARLE, J. *Speech acts: An Essay in a Philosophy of Linguistics*. Cambridge University Press, 1970, p.203. Apud: CONSTANTINOVICI, E. *Teoria actelor de vorbire – constituire și evoluție*. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/44-50.pdf în IBN din 2018. [Accesat: 08.02.2021]
11. MANU, M. *Elemente de pragmalingvistică a românei vorbite regional*. București: Dual Tech, 2003.
12. CLITAN, Gh. *Pragmatică și postmodernism. Despre jocul raționalității și presupuzițiilor în abordarea metafilosofică a culturii*. Timișoara: Solness, 2002.

Notă: Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii*, cifra 20.80009.0807.19.

Date despre autor:

Mihaela ENI, doctorandă, Școala doctorală Științe Umanistice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: mihaella_eni@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-2571-2701

Prezentat la 10.06.2021